

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Кузьмінського Анатолія Івановича про дисертацію Міхна Олександра Петровича «Феномен педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті та педагогічній науці: середина ХІХ - друга половина ХХ століття», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

З метою здійснення експертизи дисертації нами було детально проаналізовано її зміст, а також автореферат й основні наукові праці здобувана. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Дисертація О. П. Міхна присвячена цілісному історико-педагогічному дослідженню становлення й розвитку феномену педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті й педагогічній науці у ХІХ - ХХ столітті. Доцільність обраної дисертантом дослідницької проблеми не викликає сумнівів з огляду на низку аргументованих позицій. Нині метою освіти є різнобічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства. У цьому зв'язку перед педагогічною наукою постає завдання вироблення таких форм, методів, засобів і технологій виховання молоді людини, які сприяли б формуванню особистості, здатної жити й ефективно діяти в сучасному складному й мінливому світі. Для цього кваліфікований педагог повинен мати ґрунтовні сучасні наукові знання про особливості особистості учня, про закони й закономірності розвитку й становлення особистості. У різні часи застосовувалися різні форми й способи отримання даних про індивідуально-психологічні особливості школяра. Йдеться про педагогічну характеристику учня. Багато вчених і практиків, вітчизняних і зарубіжних, сучасності й минулого, в різних аспектах вивчали, досліджували й описували це явище, але цілісного системного аналізу проблеми педагогічної характеристики учня немає. Нині ж необхідність ефективної модернізації освітньої справи, реалізації завдань Концепції нової української школи, виховання нової генерації молодих людей (покоління зет за теорією поколінь Штрауса і Хоу) вимагає приділення більш пильної уваги такому феномену як педагогічна характеристика учня.

Дисертація виконана відповідно до наукової тематики відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Моніторинг якості педагогічної освіти» (РК 0116Ш01466). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту

педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАГШ України (протокол №2 від 29 лютого 2016 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №3 від 28 травня 2019).

Отже, обрана О. П. Міхном тема дисертаційної роботи є актуальною, суспільно значущою, спрямованою на зміцнення освітнього потенціалу держави, забезпечення конкурентноспроможності та ефективності професійної діяльності педагогічної спільноти.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Істотними результатами, вперше представленими в дисертації О. П. Міхна, є розроблення концептуальних засад і визначення методології, на основі чого комплексно й системно розкрито наукову проблему виникнення й розвитку явища педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті і педагогічній науці впродовж тривалого історичного періоду. Здобувачем визначено смислове й функціональне значення поняття «феномен педагогічної характеристики учня», розглянуто теоретичні й практичні детермінанти дослідження педагогічної характеристики учня як педагогічного феномену, які позначають проблемне поле дослідження у різних поняттях педагогічної освіти.

Нові факти, одержані дисертантом. Новизна наукових результатів, одержаних здобувачем, полягає в обґрунтуванні сутності й структури феномену педагогічної характеристики учня, виявленні тенденції до його подальшого функціонування в дослідницькому колі уваги педагогічної науки кінця ХІХ - початку ХХ ст.

Автором розкрито ціннісний антропологічний аспект досліджуваного явища, внесок у його вивчення і розвиток учених різних історичних періодів, обґрунтовано логіко-структурну модель аналізу феномену педагогічної характеристики учня, яка містить взаємозв'язані складники: теоретичний і практичний, що дало можливість представити предмет дослідження. Здобувачем розроблено періодизацію розвитку феномену педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті і педагогічній науці, виявлено й схарактеризовано дослідницькі підходи до розроблення засад вивчення особистості учня (типологічний, холістичний, вивчення особистості учня як члена колективу, діяльнісний). Ці підходи у своїй сукупності становлять теоретичний компонент досліджуваного явища.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. У дисертації чітко і з достатньою повнотою обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його мету, концепцію, завдання, об'єкт,

предмет, обґрунтовано комплекс методів дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення результатів дослідження. Вірогідність отриманих результатів і висновків забезпечено ґрунтовним аналізом значного обсягу інформаційних джерел (603, з них 24 - іноземною мовою, 65 архівних джерел), доцільно вибраними й використаними методами дослідження.

Значення для науки і практики одержаних дисертантом результатів.

Значення для науки і практики результатів проведеного дослідження полягає у створенні підґрунтя для розробки й реалізації соціальних освітніх проектів, можливості використання вченими-педагогами у своїх наукових розвідках з історії освіти і українського шкільництва опублікованих результатів дослідження.

Тенденція до подальшого функціонування в дослідницькому полі педагогічної науки має перспективи щодо удосконалення процесу вивчення особистості учня і складання його педагогічної характеристики.

Цінним для науки і практики є проведення дисертантом джерелознавчої евристики, джерелознавчого аналізу і синтезу опублікованих і неопублікованих джерел, висвітлення історіографії досліджуваної проблеми на основі хронологічного та проблемно-тематичного підходів.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Розроблені теоретичні положення, узагальнення й висновки дисертації можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів, аспірантів, докторантів ЗВО педагогічного профілю. Матеріали дослідження можуть увійти у зміст і методичне забезпечення педагогічної освіти студентів, зокрема проведення педагогічної практики, сприяти формуванню комплексних знань про розвиток феномену педагогічної характеристики в середині ХІХ - другій половині ХХ ст. і підвищенню загальнопедагогічної ерудиції і педагогічного мислення студентів, аспірантів, докторантів. Наукові положення дисертації можуть використовуватися у процесі вдосконалення змісту науково-педагогічної підготовки сучасних магістрів-гуманітаріїв, у системі післядипломної педагогічної освіти і самоосвіті, для укладання енциклопедичних і довідково-біографічних видань, підготовки методичних рекомендацій, навчальних посібників, хрестоматій і монографій.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація й автореферат написані й оформлені згідно з вимогами «Порядку присудження наукових ступенів». Стил ь викладу матеріалів, наукових положень, висновків і рекомендацій доступний для сприйняття.

Дисертація має чітку, логічну структуру, яка переконливо відображає логіку дослідницького задуму. У роботі виважено сформульовано науковий апарат дослідження, чітко визначено мету й завдання, реалізацію яких повно відображено у висновках. Список використаних джерел оформлено відповідно до нормативних вимог. Вагомими й інформативними є додатки, які доповнюють змістові елементи феномену педагогічної характеристики учня.

Зміст, обсяг і завершеність дисертації свідчать про належне дотримання здобувачем вимог до наукової роботи та його професійну наукову зрілість.

Повнота викладання результатів в опублікованих працях. Наукові положення, висновки й рекомендації, подані в дисертації, достатньо повно висвітлені в опублікованих працях здобувача (46). Результати аналізу публікацій, які розкривають науковий зміст дисертації, свідчать, що всі вони носять конкретний і цілісний характер, містять чітку аргументацію і точне формулювання результатів дослідження.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. У авторефераті основні положення дисертації викладені повно й докладно. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукопису дисертації. Поняттєво-категоріальний апарат дисертації збалансований.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Оцінюючи загалом позитивно дисертацію Міхна Олександра Петровича, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування й побажання.

1. Дисертація присвячена дослідженню проблеми феномену педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті й педагогічній науці в конкретний історичний період. Варто було б, бодай коротко, для порівняння подати як розв'язувалися ці питання у світовій освіті і науці, або хоча би в європейській.

2. Обґрунтованим є комплекс методологічних підходів, які забезпечують цілісність розгляду досліджуваної проблеми. Вважаємо, що феномен педагогічної характеристики учня доцільно було б розглянути ще й з позиції аксіологічного підходу.

3. У дисертації подано матеріали з педології. На нашу думку, розкриттю феномену педагогічної характеристики учня багато в чому могли б прислужитися праці видатних прогресивних педологів М. Я. Басова, А. Б. Залкінда, С. С. Моложавого та ін.

4. Шостим завданням дисертації передбачено розкриття особливостей модернізаційного підходу до розвитку феномену педагогічної характеристики школяра у вітчизняній педагогічній науці 1920 -1980-х рр. Але в роботі не подано ці особливості.

5. У кінці шостого розділу «Модернізаційні підходи до складання психолого-педагогічних характеристик учнів у вітчизняній педагогіці 40 - 80-х рр. ХХ ст.» доцільно було б подати чіткий перелік модернізаційних підходів і зробити висновок про взаємозв'язок і значення модернізаційних підходів до складання психолого-педагогічної характеристики учня для сучасної освіти України. Адже нині феномен педагогічної характеристики учня затребуваний учителями й може успішно використовуватися із застосуванням новітніх інформаційних технологій.

6. У роботі доцільно було б більш широко подати авторське бачення перспектив того, як запропонована логіко-структурна модель (с.89) відповідає новітнім завданням підготовки фахівців освіти, які найближчим часом мають забезпечити якісне розв'язання завдань Нової української школи.

7. У висновках дисертацій, як правило, подаються матеріали розв'язання завдань в узагальненій, лаконічній формі і не допускаються прямі текстуальні повтори матеріалу дисертації. Розлогість і деталізація в окремих пунктах загальних висновків є зайвою.

8. У роботі наявні елементи художньо-белетристичного стилю типу «...напрочуд точно характеризує...» (с.361).

9. У тексті дисертації подаються посторінкові посилання. Це зайве, адже є список використаних джерел.

10. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи редакційного характеру. Не вважаємо за потрібне їх коментувати, оскільки завдання опонента полягає у ґрунтовному аналізі наукової суті проблеми дослідження.

Вищезначені міркування й побажання не є принциповими, вони носять лише пропозиційно-рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження.

Висновок. Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дисертанта дає підстави для висновку про те, що подана до захисту робота Міхна Олександра Петровича «Феномен педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті та педагогічній науці: середина ХІХ - друга половина ХХ століття» є самостійним, завершеним і достатньо апробованим дослідженням, результати якого мають вагоме значення для розвитку педагогічної науки і практики.

Дисертація за актуальністю і змістом, обсягом і повнотою викладу її основних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними постановами Кабінету міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), що дає підстави для присудження Міхну Олександровичу наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки.

Президент:

і доцільно Шендєвський Ігор Іванович, професор,

Відомості про керівника НАПН України,

центру педагогіки та менеджменту освіти

національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка (Х. А. І. Кузьмінський